

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

DIBOKWANE/HLAKOLA 2014

MEPUTSO: 80

NAKO: 2½ diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 22.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Badišiša ditaelo ka šedi.
2. Bala letlakala le ka tlhokomelo pele o thoma go araba dipotšišo.
3. O se ke wa leka go bala lephephe ka moka.
4. Lebelela diteng letlakaleng le le latelago gomme o laetše dinomoro tša dipotšišo tša dingwalo tšeo o ithutilego lenyaga.
5. Ka morago ga moo, bala dipotšišo gomme o kgethe tšeo o nyakago go di araba.
6. Lephephe le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO:

KAROLO YA A:	Theto	(30)
KAROLO YA B:	Padi	(25)
KAROLO YA C:	Papadi/Terama	(25)
7. Latela ditaelo tšeo di hwetšwago mathomong a KAROLO ye NNGWE le ye NNGWE ka kelohloko.
8. Araba dipotšišo tše TLHANO:
 - Tše THARO go tšwa go KAROLO YA A
 - E TEE go KAROLO YA B
 - E TEE go KAROLO YA C
 - Diriša lenaneotekolo
9. Nomora dikarabo tša gago go swana thwii le ka fao dipotšišo di nomorilwego ka gona ka gare ga lephephe la dipotšišo.
10. Thoma KAROLO ye NNGWE le ye NNGWE letlakaleng le LEFSA.
11. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.
12. Botelele bja dikarabo tše telele:

KAROLO YA A:	Mantšu a go se fete a 300
KAROLO YA B le YA C:	Mantšu a go se fete a 450
13. Botelele bja dikarabo dipotšišong tše kopana:

Kabo ya meputso e tla šoma bjalo ka tlhahlo ya botelele bja karabo yeo e letetšwego.
14. Nako yeo e ukangwago:

KAROLO YA A:	metsotso ye 40
KAROLO YA B:	metsotso ye 55
KAROLO YA C:	metsotso ye 55

KAROLO YA A: THETO**Direto tšeo di bonwego: Araba dipotšišo tše PEDI fela.****[30]**

NOMORO YA POTŠIŠO	POTŠIŠO	MEPUTSO	NOMORO YA LETLAKALA
1. Matšoba	Potšišo ye telele	10	5

GOBA

2. Noka' bophelo	Potšišo ya setsopolwa	10	6
------------------	-----------------------	----	---

GOBA

3. Maremereme a pelotheledi	Potšišo ya setsopolwa	10	7
-----------------------------	-----------------------	----	---

GOBA

4. Mabelemabutšwa a thaba tša Leolo	Potšišo ya setsopolwa	10	8
-------------------------------------	-----------------------	----	---

LE**Sereto seo se sa bonwago: Araba potšišo e TEE fela.**

5. Bolwetši	Potšišo ye telele	10	9
-------------	-------------------	----	---

GOBA

6. Bolwetši	Potšišo ya setsopolwa	10	9
-------------	-----------------------	----	---

***ELA HLOKO: Mo KAROLONG YA B le YA C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa. Ge o arabile potšišo ye telele KAROLONG YA B/C o swanetše go araba ya ditsopolwa go tšwa go KAROLO YA C/B.**

KAROLO YA B: PADI**Araba potšišo e TEE fela go tšwa pading ye o e badilego.****[25]**

7. Lenong la Gauta	Potšišo ye telele	25	10
--------------------	-------------------	----	----

GOBA

8. Lenong la Gauta	Potšišo ya setsopolwa	25	10
--------------------	-----------------------	----	----

GOBA

9. Ngwana wa Mobu	Potšišo ye telele	25	12
-------------------	-------------------	----	----

GOBA

10. Ngwana wa Mobu	Potšišo ya setsopolwa	25	12
--------------------	-----------------------	----	----

GOBA

11. Lešita Phiri	Potšišo ye telele	25	14
------------------	-------------------	----	----

GOBA

12. Lešita Phiri	Potšišo ya setsopolwa	25	14
------------------	-----------------------	----	----

GOBA

13. Tlhakoleng	Potšišo ye telele	25	15
----------------	-------------------	----	----

GOBA

14. Tlhakoleng	Potšišo ya setsopolwa	25	16
----------------	-----------------------	----	----

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA**Araba potšišo e TEE fela go tšwa papading ye o e badilego.****[25]**

15. Naga ga di etelane	Potšišo ye telele	25	18
------------------------	-------------------	----	----

GOBA

16. Naga ga di etelane	Potšišo ya setsopolwa	25	18
------------------------	-----------------------	----	----

GOBA

17. Lehufa	Potšišo ye telele	25	20
------------	-------------------	----	----

GOBA

18. Lehufa	Potšišo ya setsopolwa	25	20
------------	-----------------------	----	----

LENANEOTEKOLO/LENANEOTSHWAYOTSHWAYO

Dira leswao la (✓) go lenanetekolo le le latelago go kgonthiśiśa ge e ba o lateletše ditaello gabotse.

KAROLO	NOMORO YA DIPOTŠIŠO	PALO YA DIPOTŠIŠO TŠEO DI ARABJAGO	TSHWAYO
A: Theto (Direto tšeo di bonwego.)	1–4	2	
A: Theto (Sereto seo se sa bonwago.)	5–6	1	
B: Padi (Potšišo ye telele goba ya setsopolwa.)	7–14	1	
C: Papadi/Terama (Potšišo ye telele goba ya setsopolwa.)	15–18	1	
ELA HLOKO: Mo KAROLONG YA B le C, hlokomela gore o arabile potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa.			

KAROLO YA A: THETO***DIRETO TŠA SESOTHO SA LEBOA* – Prof. DM Kgobe****DIRETO TŠEO DI BONWEGO:** Araba tše PEDI fela.**SERETO SEO SE SA BONWAGO:** Araba potšišo e TEE.

Araba dipotšišo tše PEDI fela.

POTŠIŠO YA 1**DIRETO TŠE DI BONWEGO:** Kgetha tše PEDI fela.

Ngwala tshekatsheko ye e kgodišago ya kgwekgwe/morero/molaetša wa sereto se se latelago:

1.1 Teori: 2

1.2 Dintlha: 7

Matšoba – NS Puleng

1 Ke bona fase le kgabile ka matšoba,
 2 Ke mehutahuta ya mainaina gohle legoleng,
 3 Ke ditšwammele tša tlhago bokgabobophethegi,
 4 Ke dithakgafatšanaga monkomobose moenelalegohle,
 5 Ke diswantšhapelo khamera tša boitshenko,
 6 Ke malebatšapelo maswantšhabotse le tirelo,
 7 Ke boitshedimošo bja borasaense le bahlale,
 8 Ke bothakgapheteletšo bja atla tša Ratšohle.

9 Ke a bone kua dirapeng a hlomilwe ka kgotsa,
 10 Ka a bona kua maropeng a metše ka tlabega,
 11 Kua tshwamare ka bona a metše a thabile,
 12 Kua mošate ka bona kgoši a kgabišitše ka ona,
 13 Ka lebelela malapa a bahlaki le bahlaki,
 14 Ka hwetša a hlogile a nywanywa a kgosetše,
 15 Ka lebelela nagalegola ka hwetša e le motlalo,
 16 Gohle a metše – selemo le marega ke moswananoši.

17 Matšoba akhwi hleng ga a na boikgogomošo?
 18 Swele le matepe a lahletše moleteng wa faranka,
 19 Boitshetšo le bookamedi a bo nyaditše,
 20 Lerato le khutšo a abile, a atišitše gohle,
 21 Gohle ke gae a robala boroko a khutša boitsebo.
 22 Hleng le matšing a šiišago a metše?
 23 Matšoba akhwi a phumola seipone sa madimabe,
 24 Ge pula e tshwelatshwela a rutlomologa ka lethabo.

- 25 Nna le wena mogagešo re beelane mellwane,
 26 Re phalwa ke peakanyo le tlhophollo ya tlhago;
 27 Bona matete a Ramasedi – o nwe a mokgako o kgolwe,
 28 Bopelompeta bo lebetšwe tšhemong yekhwī,
 29 Therešonkgotho ya Puku e utolotšwe mokhwī,
 30 Ga go lesebo, ga go tshele, ga go ntwā,
 31 Go dutšwe šebešebe go nabilwe maoto,
 32 Lerato le adilwe fahlegong tša matšoba akhwī.

[Letl. 53]

[10]**GOBA****POTŠIŠO YA 2**

Bala ditematheto tše di latelago ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Noka' bophelo – P Mamogobo

- 1 Go golama nokakgolo ke mokgotho moela wa bophelo,
 2 E ela e kutulogile magogodi a kaka mašoređi,
 3 E lopaletše ke moela mohlokamokaotšo,
 4 E tompagana e gogoretša e le moilahlao.
 5 Ela nokakgolo moelabophelo
 6 Ga genobogolo lewatle go gona.
 7 E ela e kekempetša maphoto a kaka dithabana
 8 Ke maswetheswethe a thethe modulalegonghlege,
 9 Bothopo bodulamamokebe a bophelo ga go tsebje
 10 Moka re matsenela maetelanaabongope.
 11 Goloma nokakgolo gae o yago ga se fano
 12 Goloma ga genobogolo lewatle go gona.
 13 E rwaleletše, makgapu a boa ka maribe,
 14 E gaša mahwiti, e hlatša e tlogela mašoređi
 15 E tsholophega e gogolla bogolo e yo tshwa pele,
 16 Ke moela wa noka' bophelo, mametšaaetshwa.
 17 Gogola moela mohlokamokgaotšo
 18 Ga genobogolo lewatle o sa le kgole ...

[Letl. 35]

- 2.1 Efa mohuta wa poeletšo temathetong ya pele o be o laetše gore e šupa eng ge e dirišitšwe ka tsela ye. (2)
- 2.2 Tsopola tshwantšhanyo mothalotheong wa 7 gomme o bontšhe gore go bapetšwa eng le eng. (2)
- 2.3 Hlaloša seo se šupšago ke leinagokwa leo le tšwelelago mothalotheong wa 9. (2)
- 2.4 Tematheto ya 3 e nyeuma ka sešura, efa mošomo wa sešura seo methalotheong ya 13, 14 le 16. (2)
- 2.5 Na o a dumela gore methalotheto ya 17 le 18 e tšweletša kelelothalo? Šitlela karabo ya gago. (2)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO YA 3

Bala ditematheto tše di latelago ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Maremereme a pelotheledi – BTM Makobe

- 1 ... Ke ile pelotheledi ba re ke maremere a matoiši,
- 2 Ka re ke Khomotšo ba re ke Mosamaria wa kgaogelo,
- 3 Sephetlolladirope a sa diegego' fetša,
- 4 Ka re ka rapo la pelo ya ka ba re ke mmalelengwana,
- 5 Ge a sohla motho a ka se mo tshwe ganong.
- 6 Ke re o tla ntlaletša kgoro digotlane ba re di llwe ke papadi kgale,
- 7 Ka ba meetsemagakwa;
- 8 Ka ba sebilo ka bilokana pelotheledi,
- 9 Gwa šala maremereme sekgahlabaruhuhli ba lerato.
- 10 Ke bona gore nka betwa ke pelo,
- 11 Ka ipotša gore ke roto ga ke tšhwenegatšana.
- 12 Ke kaya ka wa boraro molomo mahlophaasanya,
- 13 Ka nama ka mmatamela Khomotšo.
- 14 Ka mo golobelela leboelela ka tlhokwa tša pelotheledi tša ka.
- 15 Ka tše pedi tša leswela a amogelwa.
- 16 Eba motswadi wa ka Khomotšo wa Bahlakwana,
- 17 Nkamuše maswi a bosadi ke tšabele,
- 18 Huba sa gago a e be karakura' fega sa leratokoma,
- 19 E be bokhutlalalo bja pelo ya ka mailaswenya,
- 20 Mafokodithoko a rena e be phirithopa ya rena,
- 21 Re tlogelo' gogana mo mebileng; ...

[Letl. 31]

- 3.1 Tsopola leinagokwa leo le laetšago gore sereti se ile sa gakanega. (1)
- 3.2 Mothalotheto wa 6 o re utollela eng mabapi le kholofelo ya sereti? (1)
- 3.3 Ka boripana hlaloša moko/molaetša wa dithematheto tše. (2)
- 3.4 Laetša ka mo kgethontšu e dirišitšwego mothalothetong wa 5 go laetša gore Khomotšo ke motho wa lesebo. (2)
- 3.5 Ke ka lebaka la eng mohuta wa sereto se e le lehlologela? (2)
- 3.6 Na o bona molaetša wa sereto se o tla go tšwela mohola bophelong? Tiiša karabo ya gago. (2)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO YA 4

Bala ditematheto tše di latelago ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Mabelemabutšwa a thaba tša Leolo – HMC Maebela-Mohlala

- 1 ... Ke motšoko wo bogale;
- 2 Ga ke tlanakelwe ke mašimelakgano.
- 3 Ke yo šoro, ke se Mminašoro.
- 4 Ke malomataukotwane tša šika ka ona di wela dirorobjeng,
- 5 Kwenamohlaba, tšhoša ya magalemabedi kepametse.
- 6 Ka folwa ke digatlela, ke di gweremiša malamakopokopo,
- 7 Diditšeng ba phahlagana le maaparatshehlwane.
- 8 Bomarutwane ke bjeremiša moko ka bjere,
- 9 Ka tahlane ka tsheremiša, ba ja ditshere ba tshereana,
- 10 Ka ngaletšane ya ba diahlama dihubatete.
- 11 Ke bitšwa ka mainaina naba la mmušo.
- 12 Ke itielwa bonyatši ke ba malekeleng.
- 13 Matuba ba kgokološa ditsheoga tša tlotlontšu,
- 14 Ba tlopesetša ba thesemetša marelerele a lewatle la polelo,
- 15 Ge ba mphara ka mabitsi le dipataka tša tlhompho.
- 16 Wa mpitša lebake, ke tla go bakela dikgolo, ka go bakalatša
- 17 Wa mpitša dikata, ka go kakata wa tsielelana.
- 18 Ke dinotsha matšhatšhakhura a bontakanampudule.
- 19 Ke tšhatšhaoka, mabelemabutšwa a thaba tša Leolo.
- 20 Ke marobadigale a mphato wa Matuba.

[Letl 26–27]

- 4.1 Go tšwa temathetong ya mathomo, tsopola mothalotheo woo o laetšago gore mabelemabutšwa a thaba tša Leolo ga a folwe/kgogwe ke bašemanyana. (1)
- 4.2 Ngwala mothalotheo woo o laetšago sešura temathetong ya pele. (1)
- 4.3 Hlaloša seo mabelemabutšwa e lego sona. (2)
- 4.4 Efa mošomo woo o phethwago ke poeletšo ya mantšu mothalotheo wa 9. (2)
- 4.5 Laetša ka moo kgethontšu e dirišitšwego ka gona temathetong ya 3 go laetša gore mabelemabutšwa a a hlompšha. (2)
- 4.6 Hlaloša maikutlo a sereti. (2)

[10]**LE**

SERETO SEO SE SA BONWAGO: Araba se se TEE.

POTŠIŠO YA 5

Araba potšišo ye TELELE goba ya SETSOPOLWA.

Sekaseka diteng tša sereto se sa ka tlase o šeditše maikutlo a sereti.

5.1 Teori: 2

5.2 Dintlha: 7

Polelo e tla abelwa moputso o tee (1)

Bolwetši – OK Matsepe

- 1 Mebele e šebelekantšwe ke wena,
- 2 Magoro a mantši a tswaletšwe.
- 3 Ditšhuana le bahlologadi ba utsweditšwe
- 4 Ke wena o šetšego o itirile Morena.
- 5 Lešaba le lekaaka ruri o iša kae,
- 6 Dillo tše di tletšego lefase ka lebaka la gago –
- 7 O reng ka tšona nke ga o yo o gaogelago?
- 8 Ge e ba o morongwa – o yena ka ntle ga tlae.
- 9 Botša rragoLehu gore le ge ka nnete
- 10 Bohloko bo sa tlwaelwe rena re bo tlwaetše,
- 11 O mmotše bobedi bja lena bjale re le nyaditše,
- 12 Ga re le tšhabe ka gore ga le fete.
- 13 Ka ge bjale ke le rogile ka lengwane –
- 14 Le sa letetše eng le se ba bannyane?

[Letl.29]

[10]

GOBA

POTŠIŠO YA 6

Badišiša sereto se sa ka godimo sa 'Bolwetši' gore o kgone go araba dipotšišo tša go se latela.

- 6.1 Tsopola sekapolelo seo se dirišitšwego mothalotheong wa 1, o be o fe le leina la sona. (2)
- 6.2 Efa mohuta wa sereto se sa ka godimo, o be o fahlale kgetho ya gago. (2)
- 6.3 Tsopola kgethontšu mo mothalotheong wa 3, o be o laetše ka fao bolwetši bo lego sehlogo ka gona. (2)
- 6.4 Na kelelathalo ye e dirišitšwego methalotheong ya 9 le 10 e šupa eng go ya ka tirišo? (2)
- 6.5 Hlaloša maikutlo a sereti seretong se. (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI

Araba potšišo ye TELELE goba ya SETSOPOLWA. Botelele bja karabo ye telele e be mantšu a go se fete a 450.

POTŠIŠO YA 7: LENONG LA GAUTA – HDN Bopape

Sekaseka ka fao mongwadi a kgonnego/paletšwego go tšweletša thulano ya paditseka ye ka gona.

7.1 Teori: 5

7.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5)

[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 8: LENONG LA GAUTA – HDN Bopape**

Bala ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go di latela.

SETSOPOLWA SA A

'O na le mabjoko gomme o tseba taba yeo bjalo ka ge le nna ke e tseba. Ka mabjoko ao a gago o ka thenkgolla taba ye. Ga ke rate go tseba gore seo o se dira bjang le gona kae – se segolo ke ge o ka hwetša mmolai wa mosadi wa ka. Ke go lokolla mošomong gore o kgone go latiša taba ye. O swanetše go šoma ka pela ka gore mathaka ale a maphodisa a šetše a ntšhitše mahlo dinameng gomme ke tšhoga gore seo se ka tšhabiša mmolai. Ka tšhelete o se ke wa tshwenyega – ke tla lefela tšohle.' 'Mna. Maleka o ile a ntšha sepatšhe ka morabeng, a hlaola R20 tše tlhano a nnea tšona.'

'Ke a tseba gore ke modiro wo bothata le gona wa kotsi fela ga ke belaele gore o tla dira ka gohle ka fao o ka kgonago go rarolla bothata bjo. Katlego le mahlogonolo morwa.' O ile a phurolla letsogo go ntumediša. O ile a tšwela pele go ntebelela ka mahlo a boleta ao a tletšego matshwenyego. Ge e le gore ke a šikinyega, o ile a ntšhikinya. O be a ntlhomola pelo e le ruri.

Ke ile ka amogela seatla sa gagwe gomme ka se gomarela. Ke be ke nyako bolela fela lentšu le gana go tšwa. Selo tsoko se be se ntutše mo mogolong. Mahlo a gagwe ao a bego a sekile dikeledi, a be a sekiša a ka dikeledi.

[Letl. 49–50]

- 8.1 Tsopola dilo tše PEDI tšeo di laetšago gore tikologo ke ya sebjalebja. (2)
- 8.2 Na polelo ya Mna Maleka e utolla semelo sefe ka Nnono? (1)
- 8.3 Laetša tswalano magareng ga baanegwa bao ba kgathago tema setsopolweng se. (1)
- 8.4 Laetša phapano magareng ga Nnono le maphodisa mošomong wa dinyakišišo tša polao ya Mmatšhego. (2)

- 8.5 Bontšha ka tsela yeo setsopolwa se se godišago sethagodi/tiragalo ye e hlolago thulano ya mathomo ya padi ye ka gona. (2)
- 8.6 Hlaloša ka moo setsopolwa se se nyalelanago le morero wa padi ye ka gona. (2)
- 8.7 Ke tshwanelo gore Mna Maleka a fe Nnono mošomo wa go nyaka mmolai wa mosadi wa gagwe? Efa lebaka go thekga karabo ya gago. (2)

SETSOPOLWA SA B

Ke ile ka mo namela godimo ka mo dula mo dimpeng ka marago ke lebeletše sefahlego sa gagwe seo se bego se le lerageng la madi. Go be go se sa le ntwaga go yena. O be a se a tia go etša ka fao a bego itaetša ka gona. Ke ile ka lebelela sefahlegwana sa gagwe se se sehlanyana sa sesadi. Se be se senyegile e le ruri.

'A ke re ke tšona tšeo o di nyakilego, morwa? Ka gore o ganne go bolela nako yela o sa le sekobo, gonabjale o tla kgona go bolela ka gore o yo botsana.' Ka realo ka kgegeo ke dula godimo ga dimpa tša gagwe gabotse. 'Mpotše, morwa, gore o nyakang?'

Mpho o ile a iphumula sefahlego ka seatla pele a araba. 'Ga ke nyake selo,' a realo ka lentšu leo le llogo. 'O swanetše go ba o hlakane hlogo!'

O ile a dira gore ke hlakane hlogo ge a bolela bjalo gomme ke ile ka mo toula gararo ka maatla mo dimpeng a thoma go lla le go tsetla. 'Ga o rate go bolela morwa? O sa nyaka gore ke go šogašoge gape? Woo ke modiro wo ke o ratago ke bilego ke le thwadi mo go wona. Ke tla go šoga go fihla o letefala. Mohlatlego, Maoka Matsobane goba Matsobane Maoka ke mang?'

[Letl. 137]

- 8.8 Laetša tiragalo yeo e tšweletšago thulano ya ka ntle mo setsopolweng. (1)
- 8.9 Tsopola mmolelwana wo o laetšago kgegeo setsopolweng se. (1)
- 8.10 Akaretša molaetša wa setsopolwa se ka go diriša seema. (2)
- 8.11 Na go bethwa ga Mpho ke Nnono go huetša bjang sehloa sa padi ye? (2)
- 8.12 Hlatholla moya wo o fokago mo setsopolweng. (2)
- 8.13 Na Molaotheo o reng mabapi le go itšeela molao ka matsogong ga Nnono? (2)
- 8.14 Ka go otloga utolla maikutlo ao a aparetšego Mpho. (3)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 9: NGWANA WA MOBU – SPP Mminele

Sekaseka ka fao mongwadi a kgonneggo/paletšwego go tšweletša thulano ya padi ye ka gona.

9.1 Teori: 5

9.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5)

[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 10: NGWANA WA MOBU – SPP Mminele**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago.

SETSOPOLWA SA A

'... Na wena o reng lehono o amogela ka lethabo mogwera yoo a fehlogo dikokwane, a itimago mabone, a bilego a šilaganya maswika a motheo le dikhutlo tša moago wo?' Mokgalabje o homola sebakanyana, o rothiša megokgo – dikudumela tša mogopolo wo o imetšwego.

Pelo ya ka e a kgakgathologa ge ke gopola gore bjala ke bjona bo mpolaetšego monyananaka, rangwanago, Mokgopo. Ke go boditše tšatši le lengwe gore o ile e sa le lesogana, a nwele bjala, a hwetša dipese tše di bego di tlišitše bana phadišanong ya dikopelo kua sekolong sa Majaditšhukudu di eme, gomme ka ge bo be bo mo fofaditše mogopolo, a tsena ka fase ga ye nngwe ya dipese tšeo a ikela ka boroko. Go tlogeng ga pese yeo ya ba go tlapiriganya le go phintshaganya hlogo yeo ya Babinatau.

'Nka rata bjang mogwera yo mobjalo yoo a nkutsweditšego madi ešo? Afa o ka tloga o ikgweranya naye, wena Phankga?' Mokgalabje o a homola, o iphumola sefahlego, o ruma ka go re: 'Ngwanaka, ikgate mehlala. Goma!'

O botša Phankga gore ba khuname ba kgopele maatla go Mmopi. O bea thapelo ye kopana ye bohloko, o bile o rothiša megokgo – madi a pelo ye e gagotšwego, e ripagantšwego. O rothiša megokgo – sehlare sa tlhago sa go okobatša le go fodiša bohloko.

[Letl. 43]

- 10.1 Laetša seo se kwešitšego Mootli bohloko go tšwa setsopolweng se. (2)
- 10.2 Ke maikutlo afe ao a laetšwago ke go rothiša megokgo? (1)
- 10.3 Ka ntlha e TEE akaretša molaetša woo seboledi se o lebišitšego go Phankga. (1)
- 10.4 Bontšha tswalano gare ga seboledi le Phankga. (1)
- 10.5 Go ya ka tsebo ya gago ya padi ye, setsopolwa se se amana bjang le go se šome gabotse ga Phankga? (3)
- 10.6 Akanya ditlamorago tša sephetho seo se tšwerwego ke Mootli ka morago ga go fa Phankga maele. (2)

- 10.7 Na o bona go kgalwa ga ditiro tša Phankga e le kgatako ya ditokelo tša botho? Thekga karabo ya gago. (2)

SETSOPOLWA SA B

Mogafi o ile mola go ile tu! a ema a re: 'Lekgotla, nna ke gonona gore lengwalo le la mohlolo le ngwadilwe ke yo mongwe wa rena Batau. Mohlomphegi mohlalobimogolo a lemoge gore ke re kgonono, ga ke re go bjalo. Taba ye e nkgonontšhago ke gore go na le batho bao ba hloilego Lahlang mo motseng. Moo ga ke gonone, ke re go bjalo; le gona nka ba šupa gonabjale. Le bona ba a itseba. Batho ba ba hloile Lahlang ba re ke *lekomofêrê*, ba re ba nyaka *Thitšhere* Phankga Mootli ge a eba hlogo ya sekolo se, ka gore ke ngwana wa mobu wo. Nna ke le kgopela ka boikokobetšo, mohlomphegi, gore le fatišišeng taba ya lengwalo le go fihla ge moloi yoo a apogelwa ke maru.'

Mohlalobimogolo o ile a leboga mantšu a mokgomana yo, a botša Batau gore taba yeo e tla latišišwa. O ba eleditše gore ba romele bana ba bona sekolong.

'Yo a sa dirego bjalo, a tsebe gore o ipolaela ngwana gomme o oba molato wo mogolo pele ga Modimo ka gobane bana ga ba ne lentšu diphapanong tša lena, eupša sa bona ke lenyora la thuto fela' a realo mohlalobimogolo.

O feditše ka go ba laya a re: 'Bjale ge, go se ke gwa ba le motho yo a lorago go dira Lahlang bošula. Ke modiredi wa Kgoro ya Thuto ge a le mo.'

[Letl. 91]

- 10.8 Tsopola sekafoko seo se laetšago gore Mogafi o be a sa nyake go ipofa gore o tseba motho yo a ngwadilego lengwalo. (1)
- 10.9 Efa lentšu leo le utollago tikologo ya setsopolwa se o lebeletše lefelo. (1)
- 10.10 Ke semelo sefe sa Mogafi seo se utollwago ke setsopolwa se? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 10.11 Akaretša ditiragalo tša setsopolwa se ka boripana. (2)
- 10.12 Hlaloša moya wo o fokago temaneng ya mafelelo. (2)
- 10.13 Laetša ka moo setsopolwa se se kgathago tema tlemollong ya lehuto la padi ye. Thekga karabo ya gago ka dintlha tše THARO. (3)
- 10.14 Sephetho seo se tšerwego ke mohlalobimogolo mabapi le Phankga ke sa maleba? Šitlela karabo ya gago ka lebaka. (2)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 11: LEŠITA PHIRI – OK Matsepe

Sekaseka ka fao mongwadi a kgonnogo/paletšwego go tšweletša thulano ya padi ye ka gona.

11.1 Teori: 5

11.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5)

[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 12: LEŠITA PHIRI – OK Matsepe**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago.

SETSOPOLWA SA A

'Kgoši, ditaba di sentšwe ke rena, ke nnete ge rrawešo a re nkabe re mmegele pele, e sego go mmiletša taba yeo a e fahlogelago ge a fihla fa. Naa Batswana ge ba re monna ke selepe o lala a adimilwe – ba ra eng?

Ngwana yo re mo kgesago re bilego re mo kuba ditšu yena ngwana yo a rego a iša seatla ka moo re ngathago ka ntshe, re se phaiše ka lebaka la tšeo a di dirilego, ga se wa gagwe naa? Ke wa gagwe Bakwena, fela le rena e sa le rena ka gore **mosadi o mo nyala sebelebele – eupša hlogo e sa le ya ba gabo**, ka lebaka leo, se sengwe le se sengwe se se kgopišitšego pelo ya gago le seo se e thabišitšego, motswadi wa gagwe – yena yo e lego mong wa hlogo – o swanetše go tsebišwa. Ge re be re sa mo kgopela sego sa meetse, re ile ra mo latelela motseng wa gagwe, ka gona, le lehono nkabe re ile ra ikgata mehlala mo ditabeng tše. Ge e le ka bonna ke re a go tšweng dilefa tša go phophotha le go bega gore molato ka ge o šaetšegile le mathomong, o ribegilwe, re lomilwe ke noga yeo bjale e tsenego ka moleteng.'

[Letl. 23]

- 12.1 Tsopola seema mo temaneng ya pele o be o fe le mošomo wa sona go ya ka fao se dirišitšwego ka gona. (2)
- 12.2 Efa moaletša wo o tšweletšwego ke mmolelwana wo o kotofaditšwego. (2)
- 12.3 Hlaloša gore moya wo o fokago mo setsopolweng ke wa mohuta mang. (2)
- 12.4 Go ya ka tsebo ya gago ya padi ye, setsopolwa se se amana bjang le tshepetšo ya setšo? (3)
- 12.5 Tshepedišo ya setšo e reng mabapi le ka fao ngwetši e swarwago ka gona ge e le bogadi? (2)
- 12.6 Na o dumelelana le sephetho seo se tšerwego kgorong sa gore molato wa mosadi wa kgoši o ribegwe? Fahlela karabo ya gago. (2)

SETSOPOLWA SA B

Jo nna joo! Ke dife tšeo bjale re di kwago re be re sa holofetše gore Taudi o tla buša lebaka le letelele ka ge e be e sa le yo mofsa? Taudi bolwetši bo ile bja mo gatelela bja mo tlela ka mmetela, motho wa batho a sa kganyetše dihlare tšeo a di nošwago kgafekgafe. Se se ilego sa makatša ke gore ge a babalela go di nwa, le bjona bo ipha maatla a mafsa mo nkego ga a nwe dihlare eupša o nwa moro wa tšona? Go ile, go ile, ya re mo go befelago pele, ba se tsebe gore ba ka kgaogana le yena goba ba ka dira bjang. Letšhogo le legolo le ile la ba go bona, manong a fofafofa a retelega felo gotee a tladiše ditšhata, mme ba tseba gore marumo a etla, fela ba hloka maano ka lebaka la molwetši yoo. Ba bangwe ba re a a gatošetšwe dilao gaMabotho, diputswa tša re le gatee, mokgonyana ga a okelwe bogwe; le gona ge bolwetši bo godile, ba bogwe ga ba tsene ka moo a okelwago ka ntshe. Seswana le sona ka sebaka ke tšhitelo gobane ge o le lethopša o hloka meloko, o tla okwa ke mang, ka gore mosadi wa gago le ge a ka kgotlelela bjang le bjang, go tla fihla moo e lego gore a ka se lebane natšo a nnoši? Botee ke bonoši; bobedi ke bolebole, gobane bolebole e lebatša mašwana.

[Letl. 67]

- 12.7 Tsopola didirišwa tše PEDI tšeo di laetšago gore tikologo ye ke ya segologolo. (2)
- 12.8 Laetša tswalano gare ga Taudi le Mabotho, o be o fe lebaka la go ganetša Taudi go ya go okelwa gaMabotho. (2)
- 12.9 Ka boripana akaretša seo se tšweletšwago ke setsopolwa se. (2)
- 12.10 Na setsopolwa se se kgatha tema efe sehloeng sa padi ye? (3)
- 12.11 Hlaloša maikutlo ao a aparetšego setšhaba sa Kgoši Taudi mabapi le bolwetši bja gagwe. (3)
- [25]

GOBA**POTŠIŠO YA 13: TLHAKOLENG – MD Kekana**

Sekaseka ka fao mongwadi a kgonnogo/paletšwego go tšweletša thulano ya padi ye ka gona.

13.1 Teori: 5

13.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5)

[25]

GOBA

POTŠIŠO YA 14: TLHAKOLENG – MD Kekana

Badišiša ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go di latela.

SETSOPOLWA SA A

Nkuke o ile go hwetša Seja a le seemong sa mohuta woo a napa a soba fase. Ka pelong a re ke bolaile. Bobedi ba fetoga monwana le lenala. Moisa a phetha lela le reng ga bomonna ke fao a robalago ntshe. Maropeng go a fetoga lerope ka nnete. Mo nakong ye e sa fetšego pelo Seja le yena o ile a phurologa, le leragwana la thoma go hlogahloga. O be a ikwa eke ke yena kgarebjana ya mo mengwageng ya bomasomapedi. Gape bja mengwageng yeo bophelo bo bose kudu ge o le kgarebjana ya go ithata. Kudu ge o ka humana lesogana la go ba le maikarabelo le ona maikemišetšo. Fela go bohlokwa gore le wena dilo tše o be natšo. Go feta fao o ka tla wa ikhwetša o fetogile lefetwa bjalo ka Seja goba yena Hunadi.

Motho ge a tloga Tlhakoleng a eya Maropeng o tlamegile go ngaya sethokgwa pele a hwetša legora leo le dikaneditšego motse wa Tlhakoleng. Legora le nepo ya lona ke go thibela leruo la fao gore le se lobiše mašemo a badudi ba Maropeng. Ba Tlhakoleng bona ba be ba itemela ka magaeng. Ntle le go hlomphe mašemo a batho, badudi ba Tlhakoleng ba be ba sa rate ge leruo la bona le ka kopana le la Maropeng. Go be **go fošanwa ka noga e phela**, ba bangwe ba re bale ba utswa leruo la bona, kudu dikgomo.

[Letl. 3]

- 14.1 Tsopola mmolelwana wo o laetšago gore Nkuke le Seja ba be ba phela mmogo. (1)
- 14.2 Efa lefelo le sedirišwa se TEE sa go laetša gore tikologo ke ya segologolo. (2)
- 14.3 Hlatholla moya wo o fokago mo setsopolweng. (2)
- 14.4 Hlaloša tswalano gare ga baanegwa ba: Nkuke le Seja. (2)
- 14.5 Tšweletša ditiragalo tše PEDI tše di laetšago thulano ya ka ntle. (2)
- 14.6 Laetša ka mo kgethologanyo yeo e tšwelelago mo setsopolweng se e gatago ka mošito o tee le Molaotheo wa naga ye ka gona. (2)
- 14.7 Hlatholla maikutlo ao a tšweletšwago ke tirišo ya seka seo se kotofaditšwego (2)

SETSOPOLWA SA B

'Wena Mahlatse, go reng o eme ka dinao gare ga mašego? Gona ngwana yo yena o mmepuletše eng ka gore ga a lle?'

'Ke tseleng ka ge o mpona, ngwanešo. Ga ke tsebe mo ke yago fela le nnyakeleng Sentsho ga gabomma. Mediro ya tate ga e sa ntshwariša boroko. O ka re ge a boa mo go tlo senyega.'

'Aowii, hle ngwanešo, bjale ga o sa emela gore mma a boe bookelong pele?'

'Ke a duma go mo emela fela letswalo la ka le mpotša gore o tlo nkhwetša ke le lebitla. Ka go realo ke bona bokaone a hwetše ke sepetše go na le gore a hwetše ke hwile. Ga se ke sware diaparo tša go hlwa o a mpona. Go ra gore ke tla boa ge ke hweditše nako. Ngwana yo yena le ka se sa mmona.'

Ka ona mantšu ao ya ba gona ge Mahlatse a ile. Ka ntle moyana o be o hlabahlaba ka ge marega a sa laela. Ngwedi go be go tšweletše wa nkgetlo eupša o le bogajana. Tseleng o tšamile a gobja ke majelakgareng le marolo eupša le morago a se rate go gadima. Ka tlhago e be e le motho wa go tšhaba dimpša fela tšatši leo o be a iphile tšona.

[Letl. 45–46]

- 14.8 Tsopola polelo yeo e laetšago gore tikologo ke ya nako ya go boifiša. Thekga karabo ya gago. (2)
- 14.9 Na polelo ye e šomišitšwego mo e utolla semelo sefe sa Mahlatse? Thekga karabo ya gago. (2)
- 14.10 Ka boripana akaretša seo se tšweletšwago ke setsopolwa se. (3)
- 14.11 Laetša ka moo setsopolwa se se kgathago tema morerong wa padi ye ka gona. (3)
- 14.12 Na o dumelelana le sephetho seo se tšerwego ke Mahlatse sa go tšhaba pele tatagwe a boa gae? Šitlela karabo ya gago ka lebaka. (2)

[25]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 25

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA

Araba potšišo ye TELELE goba ya SETSOPOLWA. Ge o kgethile ditsopolwa KAROLONG ya B gona araba ye telele KAROLONG ye. Ge o kgethile ye telele KAROLONG ya B gona kgetha ya ditsopolwa mo go KAROLO ye. Botelele bja karabo ye telele e be mantšu a go se fete a 450.

POTŠIŠO YA 15: NAGA GA DI ETELANE – MS Serudu

Ngwala tshekatsheko ye e kgodišago ya papalego ya papadi ye.

15.1 Teori: 5

15.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5)

[25]

GOBA**POTŠIŠO YA 16: NAGA GA DI ETELANE – MS Serudu**

Bala ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go di latela.

SETSOPOLWA SA A

MPHAKA: Ke lorile toro ye e tšhošago.

HUNADI: *(O sa swerwe ke boroko)* Ke e bjang yeo e tšhošago?

MPHAKA: Ga ke sa tseba gabotse gore e reng.

HUNADI: Wa be wa tšwa dikudumela bjalo nke o be o nametšwe ke baloi. A re robale o tla tsoga o mpošša gosasa.

MPHAKA: *(O khurumetša ka dikobo a kgokgona)* Ai! Ka tla ka bona dilo.

HUNADI: Tlogela go balabala. Toro ke toro. Ke meriti ya bošego. Robala mogatšaka, o ikhutše.

MPHAKA: *(O a ikhuromolla mme o tima lebone, lentšu lela le kwala gape ge ba se no robala)*

LENTŠU: Mphaka! Mphaka! Ke re ge o ka se ke wa tliša bana bao gae pele ke ikela boyabatho o ka se lokelwe ke selo.

MPHAKA: *(O a hlobaela)*

LENTŠU: Ditšhaba di tla bapala ka wena wa ba wa diketo. O kwele!

MPHAKA: *(O a phaphama a tšhuma lebone)* Banna, ke toro mang yona ye? Hei, Hunadi!

[Letl. 20]

- 16.1 Tsopola didirišwa tše PEDI tše di laetšago gore tikologo ke ya sebjalebja. (1)
- 16.2 Kgetha baanegwa ba BABEDI go tšwa setsopolweng gomme o fe tswalano ya bona. (1)
- 16.3 'Robala mogatšaka, o ikhutše.' Mantšu a a tšweletša semelo sefe sa Hunadi? (1)
- 16.4 Ka dintlha tše PEDI akaretša diteng tša setsopolwa se. (2)
- 16.5 Na ditumelo tša setšo di reng mabapi le toro? (2)
- 16.6 Diteng tša setsopolwa se di huetša morero wa papadi ye ka tsela efe? (3)
- 16.7 Na o bona ditšhupasefala di na le mohola setsopolweng se? Thekga karabo ya gago ka mabaka a MABEDI. (3)

SETSOPOLWA SA B

- MOOKAMEDI: Taba ye nngwe yeo ke ratago go go lemoša yona ke gore Tona ye mpsha ya Kgoro ya Thuto e ka se thabele go gahlanetšwa ke diphetogo. Re swanetše go bona pele gore nepo ya gagwe le malebiša thutong ke dife. Ge re di bone e ka ba gona re tšweletšago ditšhišinyo tše mpsha.
- MPHAKA: Di a kwagala. (*Ba homola sebakanyana ba lebelelane.*) Ge o mpona ke le mo, ke tseleng mookamedi. Ke hweditše modiro Letsheng la Mogadisho.
- MOOKAMEDI: (*O maketše*) O tshwentšwe ke eng Morena Mphaka gore o be o eme ka maoto?
- MPHAKA: Ga go se se ntshwentšego ke no re ke gatoge ditao. Mohlomongwe nka hwetša bokaone mo ke yago.
- MOOKAMEDI: Ga se gore ditšhišinyo tša gago ke napile ke di tšeiša phefo. Ke be ke sa tsoma ka moo nka di tšweletšago go ba bagolo ka gona.
- MPHAKA: Ga se tšona di ntlošago mo. E dio ba go leka bophelo dileteng tše dingwe.
- MOOKAMEDI: Ga go seema se borutho.
- MPHAKA: Kgonthe! Fela go tšwa ka madi le gona ga go botse.

[Letl. 62]

- 16.8 Tsopola polelo yeo e laetšago gore mookamedi o thulana le diphetogo tšeo di tlišwago ke Mphaka. (1)
- 16.9 Efa dilo tše PEDI tšeo di ka kgontšhago ditiragalo tša setsopolwa se go bapalwa sefaleng. (2)
- 16.10 Ka boripana hlaloša molaetša wo o tšweletšwago ke setsopolwa se. (2)

- 16.11 Laetša ka mokgwa wo setsopolwa se se kgathago tema ka gona sehloeng sa papadi ye. (3)
- 16.12 Na mookamedi o šupa eng ge a re: 'Ga go seema se borutho,' mola Mphaka a re: 'Go tšwa ka madi ga go botse?' (2)
- 16.13 Na o dumelelana le sephetho seo se tšerwego ke Mphaka? Efa lebaka la go thekga karabo ya gago. (2)
- [25]

GOBA**POTŠIŠO YA 17: LEHUFA – P Mothupi**

Ngwala tshekatsheko ye e kgodišago ya papalego ya papadi ye.

- 17.1 Teori: 5
17.2 Dintlha: 15

Polelo e tla abelwa meputso ye mehlano (5) [25]

GOBA**POTŠIŠO YA 18: LEHUFA – P Mothupi**

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago.

SETSOPOLWA SA A

- MOOKI: Gona a ka be a boditšwe ke yo mongwe wa bona.
- LERATO: Aowa, Mooki, banna bao ga ba nke ba hlokega mo a yago. Ge o bona yena o bona banna bao (*Setunyana*). Le gona banna bao gammogo le yena monna wa ka ba hlwele ba se gona. Ke kwa gore ba be ba le kopanong kua Jane Furse.
- MOOKI: Gona ga go kwešišege gore ke mang yo a go bešitšego, ngwanešo. A ga o iše taba ye maphodišeng?
- LERATO: Maphodiseng gona nka se kgone, Mooki. Ga ke nyake go hlwa ke tsenya monna wa ka mahlo a batho.
- MOOKI: A ga o tšhoge gore o tlo fetša a go bolaile?
- LERATO: Bokaone a mpolaye go na le gore ke mo swariše. Le gona ge a mpolaile o tlo ba a nkhutšišitše mathata a mantši (*Setunyana*). Ke tloga ke rata monna yola, Mooki.

[Letl. 35]

- 18.1 Tsopola polelo yeo e laetšago gore Mooki o thulana le go bethwa ga Lerato ke monna wa gagwe. (1)
- 18.2 Efa dilo tše PEDI tšeo di ka kgontšhago ditiragalo tša setsopolwa se go bapalwa sefaleng. (2)
- 18.3 Ka boripana hlaloša molaetša wo o tšweletšwago ke setsopolwa se. (2)
- 18.4 Laetša ka mokgwa wo setsopolwa se se kgathago tema ka gona sehloeng sa papadi ye. (3)
- 18.5 Na Lerato o šupa eng ge a re: 'Ga ke nyake go hlwa ke tsenya monna wa ka mahlo a batho'? (2)
- 18.6 Na o dumelelana le sephetho sa Lerato sa gore bokaone ke gore monna wa gagwe a mmolaye go na le gore a mo swariše? Thekga karabo ya gago ka lebaka. (2)

SETSOPOLWA B

- MONAMUDI: (*O fela pelo*) Nke o bee taba ya gago thwii, Lerato, gape nna ga ke go kwešiše.
- LERATO: Radithekisi o nneile sešepe seo a re ke hlape ditšhila tša banna bao ke tšwago go bona ka sona.
- MONAMUDI: (*O a sega*) O nyaka go mpotša gore o tshwentšwe ke sona seo?
- LERATO: Le sega le tše di sa segišego, Monamudi. A ke gona ge ba re meno a sega ditšhila?
- MONAMUDI: (*O a ithapeletša*) Aowa, mogwera, ke itshwaretše mehlamo. Tšwela pele o nkanegele tšona gabotse.
- LERATO: Lenyalo ke mathata, Monamudi. (*Setunyana*) Radithekisi o ntaetše gore ke hlape ka sešepe seo go fihla se fela. Seo ke sona se dirilego gore ke robale ka kua letangwaneng la rena la go ruthela A ke re le wena o a tseba gore sešepe ke se setelele bjang?
- MONAMUDI: O nyaka go mpotša gore o letše ka kua *swimming pool* bošego ka moka?
- LERATO: Aowa, mogwera, go mo hlala gona nka se kgone. Lebitla la mosadi ke bogadi. (*O lebelela sešupanako*) Ao, e šetše e le nako ya dijo.
- MONAMUDI: (*Le yena o iša mahlo letsogong*) O a rereša, mogwera. A ke nape ke kitimele kua posong. (*Ba a emelela*)

[Letl. 61]

- 18.7 Efa tswalano ya baanegwa ba ba tšwelelago setsopolweng se. (1)
- 18.8 Tsopola sedirišwa se TEE seo se laetšago gore tikologo ke ya sebjalebja. (1)
- 18.9 Polelo ye e dirišitšwego mo e utolla semelo sefe sa Lerato? Thekga karabo ya gago. (2)
- 18.10 Ka dintlha tše PEDI akaretša diteng tša setsopolwa se. (2)
- 18.11 Ditumelo tša setšo le sebjalebja di reng mabapi le tirišo ya seema sa gore 'Lebitla la mosadi ke bogadi'? (2)
- 18.12 Diteng tša setsopolwa se di kgatha tema efe morerong wa papadi ye? (2)
- 18.13 Na o bona ditšhupasefala di na le mohola setsopolweng se? Thekga karabo ya gago ka mabaka a MABEDI. (3)
- [25]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 25
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80